

Kas jāņem vērā uzņēmējam, sadarbojoties ar bankām

Edvīns Draba, ZAB "SORAINEN", vecākais jurists

<https://ibizness.lv/raksti/finanses-un-nodokli/finanses-un-nodokli/kas-janem-vera-uznemejam-sadarbojoties-ar-bankam/16155>

Lai gan šobrīd populārāko tematu topa augšgalā ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanu saistītos jautājumus nomainījis koronavīruss, svarīgi atcerēties, ka arī Covid-19 ērā tie savu aktualitāti nav zaudējuši. Turklāt tieši šajos laikos uzņēmuma konta slēgšana vai maksājumu apturēšana pēc bankas iniciatīvas, pamatojoties uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomas normatīvajiem aktiem, var izrādīties īpaši kritiska. Tāpēc aplūkosim šos jautājumus sadarbības ar bankām kontekstā.

Februāra izskaņā nāca ilgi gaidītā vēsts, ka Finanšu darījumu darba grupas (*Financial Action Task Force*) plenārsesijā atzinīgi novērtēts Latvijas progress noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas jomā, līdz ar to mēs izvairījāmies no iekļaušanas t.s. "pelēkajā sarakstā". Tā kā šis uzdevums noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanas frontē tagad izpildīts, tad šogad varam cerēt uz vēl vienu labu ziņu – bankām būs pieejama Finanšu un kapitāla tirgus komisijas (FKTK) klientu izpētes rokasgrāmata. FKTK rokasgrāmatas sagatavošanu solīja pabeigt vasarā, un tā, cerams, palīdzēs vienveidot banku praksi, kā arī bankām un klientiem labāk saprast vienu otru. Cerēsim, ka pandēmija šiem plāniem nepatraucēs.

Tomēr šobrīd jākonstatē, ka konta atvēršana bankā, kas kādreiz bija formalitāte, beidzamos gados dažiem uzņēmumiem kļuvusi par nepārvaramu šķērslī. Tāpat uzņēmumi bieži saskaras ar to, ka kontu kādā brīdī slēdz pēc bankas iniciatīvas. Tam ir daudzi iemesli. Pirmkārt, bankām saistošais regulējums noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas jomā būtiski pieaudzis gan normatīvo aktu skaita un apjoma, gan arī prasību ziņā. Šobrīd Latvijas bankām jāievēro teju 20 Latvijas normatīvo aktu un ieteikumu/vadlīniju noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas un sankciju jomā (neskaitot ārvalstu, Eiropas Savienības (ES) vai starptautiskās vadlīnijas un normatīvos aktus). Otrkārt, būtiski mainījies valsts iestāžu pieeja šim jautājumam, līdz ar to mainoties arī banku pieejai. Treškārt, sprādzienveidīgi uzplaukuši dažādi nacionālie

un starptautiskie sankciju režīmi. Papildus jānorāda, ka beidzamos gados palielinājušies arī banku pienākumi klientu nodokļu samaksas kontroles jautājumos.

Klienta identifikācija un izpēte

Pirms uzsākt sadarbību ar klientu, bankai, tāpat kā jebkuram Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (Likums) subjektam, jāveic klienta identifikācija un izpēte. Saskaņā ar Likuma [28. panta](#) 1. daļu klienta izpētes ietvaros bankai ir tiesības pieprasīt un klientam ir likumisks pienākums sniegt klienta izpētei nepieciešamo informāciju un dokumentus, tostarp par:

- patiesajiem labuma guvējiem;
- klientu veiktajiem darījumiem;
- klientu un patieso labuma guvēju saimniecisko, personisko darbību, finansiālo stāvokli, naudas vai citu līdzekļu avotiem.

Klienta izpētes mērķis ir izprast klientu, tā darbību un potenciālos riskus, kas klientam piemīt. Klienta izpētes rezultātā bankai arī jāizdara secinājums, vai tā ir gatava sākt (turpināt) sadarbību ar konkrēto klientu. Arī jau sadarbības laikā bankai periodiski jāatkārto klienta izpēte.

Saskatot konkrētam klientam riska pazīmes, bankai jāizlemj, vai tā spēj un vēlas šos riskus pārvaldīt. Atsevišķu risku pārvaldīšanai var būt nepieciešamas padziļinātas zināšanas par konkrēto reģionu vai nozari, kā arī sistemātisks manuāls darbs. Piemēram, konstatējot, ka klients sadarbojas ar darījumu partneriem Dienvidaustrumāzijā vai Ukrainas Austrumu reģionos, bankai jābūt drošai, ka tā pietiekami izprot klienta slēgtos darījumus, konkrētā tirgus vai preces specifiku, pat loģistiku u.tml.

Ja vēlāk izrādās, ka darījumu rezultātā pārkāpts sankciju režīms (piemēram, Krievijā citu preču aizsegā ievestas divējādu pielietojumu preces), bankai var būt jāpamato, ka tās veiktie klienta izpētes un uzraudzības pasākumi bijuši pietiekami un atbilstoši riska līmenim un, piemērojot šos pasākumus, banka tāpat nevarētu konstatēt iespējamo sankciju pārkāpumu vai citu aizdomīgu darījumu.

Riska faktori

Pārbaudot klienta riskus, banka ievēro ļoti izvērstas [FKTK noteikumos Nr. 135](#) "Klientu izpētes, klientu padziļinātās izpētes un skaitliskā riska novērtējuma sistēmas izveides normatīvie noteikumi" (FKTK noteikumi Nr. 135) paredzētas risku matricas, kas ieviesta gan manuāli, t.i., ar darbinieku palīdzību, gan automātiski,

proti, izmantojot informācijas tehnoloģiju sistēmas. [Noteikumos](#) iekļauts vairāk nekā 100 bankām saistošu risku paaugstinošu faktoru, kas apkopoti divos pielikumos. Konstatējot risku paaugstinošo faktoru (vai to kombināciju), bankai var būt jāveic klienta padziļinātā izpēte ([FKTK noteikumos Nr. 135](#) paredzētā kārtība turpinājumā aplūkota, to nedaudz vienkāršojot).

FKTK noteikumu Nr. 135 [1. pielikumā](#) "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas risku paaugstinošie faktori, kuriem iestājoties piemērojama klienta padziļinātā izpēte (automātiska klienta padziļinātā izpēte)" norādīti tādi jau pašsaprotami risku palielinoši faktori kā, piemēram:

- klients vai tā patiesais labuma guvējs nodarbojas ar azartspēļu organizēšanu;
- klients ir čaulas veidojums – praksē parasti t.s. "ofšors", kas neveic reālu saimniecisko darbību un irdibināts citā valstī, piemēram, Britu Virdžīnu salās, Kiprā u.c., nevis tur, kur atrodas tā faktiskā vadība. Tomēr arī Latvijas uzņēmums var būt čaulas veidojums (Likuma [1. panta](#) 15.¹ punkts).

Tomēr atbilstoši [FKTK noteikumiem Nr. 135](#) risku paaugstinošs faktors var tikt konstatēts arī Latvijā dibinātam un strādājošam uzņēmumam, kam ir sarežģīta īpašnieku struktūra, piemēram, patiesais labuma guvējs īsteno kontroli pār uzņēmumu caur vairākiem dalībnieku līmeņiem (100% kapitāla daļu Latvijas sabiedrībā ar ierobežotu atbildību pieder Kipras sabiedrībai, kuras akcijas savukārt pieder Menas salā dibinātai sabiedrībai, u.tml.).

Tāpat risku paaugstinošs faktors ir tas, ka uzņēmums ir dibināts Latvijā, taču tā pamatdarbība tiek veikta ārzemēs (izņemot, ja uzņēmums ietilpst atpazīstamā, starptautiskā uzņēmumu grupā). Tāpat jārēķinās, ka arī tikai patiesā labuma guvēja vai pat galvenā sadarbības partnera saistība ar valsti/teritoriju, kas iekļauta Ministru kabineta (MK) apstiprinātajā zemu nodokļu un beznodokļu valstu un teritoriju sarakstā ([MK noteikumi Nr. 655](#) "Noteikumi par zemu nodokļu vai beznodokļu valstīm un teritorijām") ir risku paaugstinošs faktors.

Padziļinātās izpētes veikšana ir manuāls darbs un palielināts slogs bankas atbilstības pārvaldes darbiniekiem un nereti arī klientiem, ja viņiem uzdots atbildēt uz jautājumiem vai iesniegt papildu dokumentus. Tomēr banka var lemt arī atteikties sākt darījuma attiecības ar klientu un turpmāku izpēti neveikt, ja konkrētie riska faktori vai to kombinācija nozīmē, ka klients ir ārpus bankas politikā noteikto klientu loka, ar kuriem tā vēlas sadarboties. Piemēram, daudzas bankas savā politikā noteikušas, ka tās nesadarbojas ar klientiem, kuru pamata darbība nav saistīta ar Latviju.

Bankas pienākumi aizdomu gadījumā

Ja banka pārbaudes rezultātā nav pārliecināta par darījuma attiecību vai darījuma ekonomisko vai tiesisko būtību vai nav pārliecināta, ka spēj efektīvi pārvaldīt klienta noziedzīgi iegūtu līdzekļu un terorisma un proliferācijas risku, tai ir pienākums atteikties sākt darījuma attiecības ar klientu (tostarp atvērt kontu). Ja darījuma attiecības jau ir nodibinātas, bankai ir pienākums tās izbeigt.

[FKTK noteikumos Nr. 135](#) paredzēts, ka bankai ir pienākums izbeigt darījuma attiecības ar klientu (tostarp slēgt kontu), ja 35 darba dienu laikā no dienas, kad iestājušies priekšnosacījumi padziļinātās izpētes pasākumu veikšanai, tā nevar nodrošināt klienta padziļinātās izpētes prasību izpildi. Banka termiņu var pagarināt, ja izpētes veikšanai objektīvu iemeslu dēļ nepieciešams papildu laiks, pagarinājumu dokumentējot un pamatojot. Klientiem, kam piemīt FKTK noteikumu Nr. 135 [1. pielikumā](#) noteiktie riska faktori, šāds pagarinājums nevar pārsniegt 15 darba dienas.

Jānorāda, ka, izbeidzot darījuma attiecības ar konkrēto klientu, bankai jālemj par darījuma attiecību izbeigšanu arī ar citiem klientiem, kam ir tie paši patiesie labuma guvēji. Kredītņēmējiem noteikti jāņem vērā, ka, izbeidzot darījuma attiecības, bankai jāpieprasa arī klienta saistību pirmstermiņa izpilde.

Ja banka izbeidz darījuma attiecības ar klientu un slēdz kontus, bankai tajos esošie naudas līdzekļi saskaņā ar klienta norādījumu jāpārskaita klienta norēķinu kontā citā bankā vai kontā, no kura naudas līdzekļi iepriekš saņemti. Ja klients izvēlas pārskaitījumu citā kontā, šim kontam jābūt atvērtam tā paša klienta vārdā, nevis, piemēram, klienta dalībnieka (īpašnieka) vai saistītas juridiskās personas vārdā. Diemžēl, ja uzņēmums ir klasisks čaulas veidojums, iespējams, ka citu kontu tam neizdodas atvērt ne Latvijā, ne ārvalstīs. Tāpēc praksē bijušas situācijas, kad vienīgais veids, kā atgūt naudas līdzekļus, ir tad, ja uzņēmuma īpašnieks pārņem uzņēmuma prasījumu pret banku uzņēmuma likvidācijas ceļā. Savukārt skaidrā naudā līdzekļus var saņemt tikai tad, ja klientam nav norēķinu konta citā bankā vai nav iespējams veikt pārskaitījumu kontā, no kura naudas līdzekļi iepriekš saņemti. Turklāt kopējā izmaksājamā summa skaidrā naudā nedrīkst pārsniegt 7200 eiro.

Tomēr, ja bankai rodas pamatotas aizdomas par notikušu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju vai terorisma un proliferācijas finansēšanu vai ja naudas līdzekļi ir tieši vai netieši iegūti noziedzīga nodarījuma vai tā mēģinājuma rezultātā, banka kontos esošos naudas līdzekļus nepārskaita un neizmaksā, bet iesniedz ziņojumu Finanšu izlūkošanas

dienestam, kas piecu darba dienu laikā (ja nepieciešams pieprasīt papildu informāciju, tad astoņu darba dienu laikā) izvērtē bankas ziņojumu un izdod rīkojumu bankai naudas līdzekļus atbrīvot vai iesaldēt.

Ko var darīt uzņēmējs?

Prakse liecina, ka no atsevišķiem nevajadzīgiem risku paaugstinošiem faktoriem var samērā vienkārši izvairīties vai arī savlaikus prognozēt to iestāšanos un plānot atbilstošu rīcību, savukārt citiem iespējams piemērot risku mazinošus pasākumus. Tāpat var būt nepieciešams pārskatīt uzņēmumu grupas struktūru, padarīt to vienkāršāku un izslēgt no tās "ofšorus". Nereti uzņēmumu grupas un dalībnieku struktūra veidojusies vēsturiski, līdz ar to šodien tai vairs nav racionāla pamatojuma.

Iespēju robežās vēlams disciplinēt sadarbības partnerus, kas mēdz veikt pārskaitījumus ar kļūdainu maksājuma informāciju (piemēram, norādot nepareizus pavadzīmju numurus vai vienu numuru vairākiem secīgiem maksājumiem) vai ar neprecīzu summu, parakstīt kļūdainus dokumentus (piemēram, līgumā vai pavadzīmē norādīta nepareiza adrese vai citi rekvizīti) u.tml. Nesakrītības dokumentos un maksājumos, kā arī pamatojošo dokumentu neesamība ir viena no vienkāršāk konstatējamām aizdomīgu darījumu pazīmēm.

Regulāri pārskaitījumi ar pamatojumu "par mārketinga pakalpojumiem" vai "par reklāmas pakalpojumiem", ja maksājumu saņēmējs nav reklāmas aģentūra, visticamāk, arī neveicinās pozitīvu klienta riska novērtējumu. Ja klients varēs parādīt bankai, ka pats pārbauda darījumu partnerus attiecībā uz sankcijām, tas no bankas viedokļa var samazināt klienta risku.

Atsevišķi ieteicams pārbaudīt, kura persona (personas) Uzņēmumu reģistrā (UR) deklarēta kā uzņēmuma patiesais labuma guvējs. Prakse diemžēl liecina, ka daudziem uzņēmumiem, kas patieso labuma guvēju deklarējuši līdz pagājušā gada vidum, kad stājās spēkā grozījumi [Likumā](#) un mainījās UR prakse, informācija par patieso labuma guvēju neatbilst realitātei. No šā gada 1. jūlija bankai, konstatējot, ka patiesais labuma guvējs, kas norādīts UR, nav patiesais labuma guvējs (praksē ir situācijas, kad klients, neveltot pietiekamu vērību, pats bankas anketā norāda citu patieso labuma guvēju, nevis to, kas norādīts UR), kā minimums būs likumisks pienākums ziņot par šo neatbilstību UR (Likuma [18. panta](#) 3.¹ daļa). Tomēr banka var arī vienkārši pieņemt, ka tā nespēj veikt klienta pārbaudi pēc būtības (īpaši, ja UR deklarētā persona acīmredzami nav uzņēmuma patiesais labuma guvējs) un attiecīgi slēgt (neatvērt) kontu.

Ieteikumi sadarbībai ar banku

Sadarbībā ar banku vēlams saglabāt racionalitāti un vēsu prātu. Piemēram, noteikti nav ieteicams, saņemot bankas pieprasījumu iesniegt darījumu pamatojošos dokumentus, darījumu nekavējoties atcelt (arī bieža parādība). Tas arī ir risku paaugstinošs faktors, kas minēts FKTK noteikumu Nr. 135 [2. pielikumā](#) "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas risku paaugstinošie faktori, kuriem iestājoties veicama klienta padziļinātā izpēte (mērķa klienta padziļinātā izpēte)" un vienlaikus klasiska aizdomīga darījuma pazīme.

Tāpat uzņēmējam, sadarbojoties ar banku, ieteicams:

- vērtēt esošo uzņēmuma darbību un visas būtiskās izmaiņas tajā (īpašnieku maiņa, jaunu darbības veidu uzsākšana, eksporta tirgu apgūšana vai līgumu slēgšana ar jauniem sadarbības partneriem u.c.) stratēģiski caur sadarbības ar banku "prizmu", jau iepriekš paredzot, kādi dokumenti būs uzņēmuma rīcībā, lai pēc bankas pieprasījuma varētu ticami un saprotami pamatot darbību vai tās izmaiņas, kā arī iespēju robežās jau iepriekš sākt dialogu ar banku;
- apdomīgi aizpildīt bankas klienta anketu un sniegt citu informāciju, lai izvairītos no pretrunām starp bankai sniegto informāciju un uzņēmuma faktisko darbību;
- sniegt skaidrus un precīzus paskaidrojumus bankai par darījumiem – ja banka nesapratīs risku, tā šo risku, visticamāk, neuzņemsies;
- pārbaudīt darījumu partnerus un kontrolēt darījumu apliecinājumus un maksājumus, kā arī to precizitāti;
- ja uzņēmums sadarbojas ar partneriem ārpus ES vai tam ir citi potenciāli noziedzīgi iegūtu līdzekļu vai sankciju riskus paaugstinoši apstākļi, izstrādāt iekšējās procedūras, tajās nosakot, kā tiek pārbaudīti darījumu partneri un uzraudzīti darījumi, kā tiek dokumentēti pārbaudes rezultāti, kādos gadījumos tiek izbeigtas darījumu attiecības, kā arī kādi ir darbinieku pienākumi un atbildība;
- ja kādus dokumentus pašlaik nav iespējams iesniegt objektīvu iemeslu dēļ, kas saistīti ar Covid-19 un tā izraisīto ārkārtējo stāvokli kādā valstī, pēc iespējas ātrāk to ziņot bankai, norādot konkrētus objektīvos apstākļus un termiņu, kad provizoriski banka dokumentus tomēr var sagaidīt.